

צמיחה עכשיו !

סיכום עקרונות

מאת : ד"ר יעקב שיינין

1 בפברואר 2003

צמיחה עכשיו !

סיכום עקרונות

מאת : ד"ר יעקב שיינין

1 בפברואר 2003

צמיחה עכשיו! – התוכנית והתוצאות

צמיחה עכשיו! – מתווה דרך ממוקדת להנעת הפעילות הכלכלית באמצעות ניצול עודפי כושר הייצור (בציוד, בידע ובכוח אדם), המצויים כיום בשפע במשק, להשקעות בתשתיות הלאומיות (תחבורה, מים, ביוב וחשמל). תוספת שנתית של השקעות בתשתיות בסך 15 מיליארדי ₪ תופעל כבר משנת 2003, ותאפשר הקטנת הפיגור בתשתיות הלאומיות וסגירת הפער שנוצר בתוך 5 שנים.

צמיחה עכשיו! – מקבילה ומשלימה לתקציב המדינה. היא אינה פוגעת, אינה מחליפה ואינה מהווה חלק מהתקציב. כל תוספת ההשקעות בתשתיות תעשה מחוץ למסגרת התקציב, על ידי חברות מהמגזר העסקי. אולם, היוזמה והמחויבות להשקעות בתשתית צריכים להיות של הממשלה (המגזר העסקי מצוי במאבק הישרדות קשה נוכח הירידה בביקושים, הריבית הגבוהה וקשיי הנזילות, ועל כן פניו להקטנה של ההשקעות).

צמיחה עכשיו! – תביא ליציאה מהירה מהמשבר הכלכלי הארוך, תוך יציבות פיננסית, עלייה ברמת החיים (יחסית לשנת 2002), ירידה משמעותית באבטלה, מעבר לתוואי צמיחה של כ-4% בשנת 2003 וכ-5% בשנים לאחר מכן, אינפלציה נמוכה של כ-2.5% לשנה, וכל זאת תוך שמירה על גירעון בתקציב של כ-3% תוצר לשנת 2003, ותוואי של ירידה בגירעון לאחר מכן.

צמיחה עכשיו! – תאפשר החזרת עשרות אלפי מובטלים למעגל העבודה. בכך תקטן ההוצאה הממשלתית על דמי אבטלה, הבטחת הכנסה ותמיכות נוספות, ומנגד תגדלנה הכנסות הממשלה ממסים. הגידול בפעילות יעודד השקעות מעודדות צמיחה של המגזר העסקי בכל ענפי המשק ויתחיל תהליך מואץ של גידול בביקושים. בשלב השני יגדל הפריון במשק ועמו תואץ הצמיחה.

צמיחה עכשיו! – תקרב את הפריפריה למרכז ובכך תביא נגישות מלאה למקומות עבודה ולהזדמנויות המצויות במרכזי העסקים. מדיניות זו מבטיחה הסרת "צווארי בקבוק", מניעת כיסי אבטלה, הגדלת הפריון ואינטגרציה כלכלית חזקה יותר בין המרכז לפריפריה. העלייה ברמת החיים בפריפריה תתרום אף היא להאצת הצמיחה במשק.

צמיחה עכשיו! – ניתנת לביצוע מלא ומיידי גם במצב הביטחוני והכלכלי הקשה בו אנו נמצאים עתה. הצלחתה תביא לישראל חוסן לאומי, שיאפשר אופק מדיני, ובכך תתאפשר צמיחה בת קיימא תוך עליה ברמת החיים.

צמיחה עכשיו! – מהווה שלב ראשון בלבד שמיועד להגדלת התוצר ולחזרה לתוואי צמיחה. היא אינה מחליפה רפורמות מבניות המיועדות להקטנת הפערים החברתיים, טיפוח החינוך, שיפור מערכת הבריאות, והכנסת יותר ישראלים למעגל העבודה. בכל אלו ניתן לטפל ביעילות רק עם המעבר לצמיחה (עלייה ברמת התוצר).

צמיחה עכשיו! – הקדמה

עתה, עם סיומה של מערכת הבחירות, יש הכרח לשנות סדרי עדיפויות, לפעול מיידית לבלימת ההתדרדרות המתמשכת ולמנוע את המשבר הכלכלי-חברתי העומד להתרחש עלינו. הבלימה צרכה להיעשות באמצעות תוכנית חירום כלכלית, שתופעל במלוא עוצמתה, מייד עם הקמת הממשלה החדשה. חוסן ביטחוני-מדיני תלוי בחוסן הכלכלי, והוא מצוי עתה באחת השעות הקשות. התוכנית המוצגת במסמך זה, **צמיחה עכשיו!**, מתאימה, לדעתי, לשמש בסיס משותף לכל המפלגות הרלוונטיות ולכל מדיניות תקציבית, שעליה תחליט כל ממשלה קואליציונית חדשה שתקום.

התוכנית **צמיחה עכשיו!** עוסקת באמצעים הנדרשים למעבר מידי מהתדרדרות (וקיפאון) לצמיחה. עיקרה של התוכנית הינו בדרכים לניצול עודפי כושר הייצור המצויים כיום במשק (כוח אדם, ידע, ציוד ומכונות) להקטנת הפיגור הרב, שהצטבר בתשתיות הלאומיות של ישראל. יש הכרח לבצע שינוי בסדרי העדיפות הלאומית בתקציב המדינה ולהעביר מקורות מתשלומי העברה להשקעות בתשתיות. זהו מאבק מתמשך והלחצים הפוליטיים חזקים. כל הצלחה חשובה, אולם אין להתנות בכך את הגדלת ההשקעות בתשתיות, גם לא כצעד טקטי. נדרשות גם רפורמות בתחומים של הקטנת הפערים החברתיים, טיפוח החינוך ושיפורים במערכת הבריאות, אולם הן לא ניתנות לביצוע בשלב הנוכחי של קיפאון. ללא **צמיחה עכשיו!** לא יעמדו לרשותנו המקורות לכך ואף יועמקו הפערים החברתיים. לכן, **צמיחה עכשיו!** מהווה שלב ראשון והכרחי בתהליך של רפורמות חברתיות.

התוכנית **צמיחה עכשיו!** הוכנה לאור הניסיון שהצטבר במהלך 17 השנים האחרונות בחברת **מודלים כלכליים**, במכלול היבטיה של הכלכלה הישראלית (הן במאקרו והן במיקרו). ההצגה של העקרונות בצורתה הסופית הנה תוצאה של דיונים וקבלת הערות, לאורך מספר שנים, מקשת רחבה של קבוצות, שבהן כלכלנים, אנשי עסקים, מנהלים, חברי כנסת, שרים, סטודנטים, משקי בית, רשויות מקומיות, ציבורי עובדים ואנשי מקצוע חופשיים. בכל המקומות בהם הוצגה התוכנית הייתה הסכמה רחבה על עקרונותיה, ונראה שהם מקובלים על חלקים נרחבים בציבור כמו גם על ממשלת ישראל. ואולם, עיכובים מנהליים והתנגדויות שונות מונעות את הביצוע וזאת כאשר למשק יש כושר ביצוע גבוה ביותר.

אני מודה לקבוצה מכובדת של מנהלי חברות גדולות, הנמנים עם חוג לקוחותינו ונמצאים אתנו בקשרי עבודה שוטפים, על העזרה והתרומה בגיבוש העקרונות, במתן הערות והצעות. במיוחד אני רוצה להודות למר אלי הורוביץ, יו"ר טבע, על השעות הרבות שבהן עבדנו יחד בגיבוש המסמך. תודה מיוחדת לצוות הבכיר של **מודלים כלכליים בע"מ**, ד"ר רחל שיינין, סני זיו, חן הרצוג, הלה זך ויריב שגב, על העזרה הרבה במהלך כל החודשים הארוכים בגיבוש המסמך.

ד"ר יעקב שיינין

1 בפברואר 2003

תוכן עניינים

---

5 ..... סיכום

11 ..... צמיחה עכשיו! – עקרונות

24 ..... צמיחה עכשיו! – עם המבט לעתיד

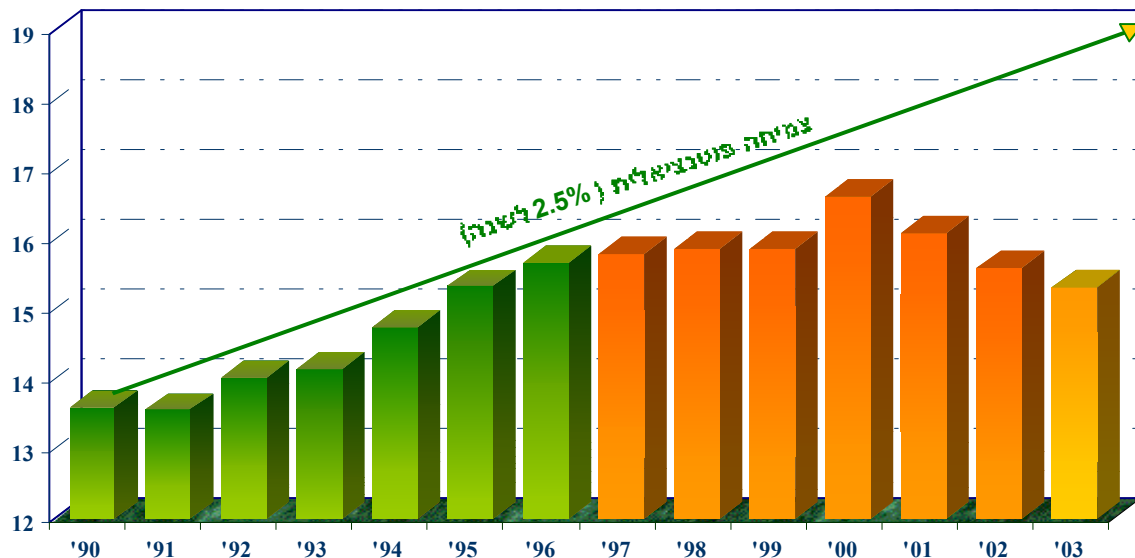
29 ..... נתונים על מצב המשק

סיכום

השפל הכלכלי הגדול משנת 1997

המשק הישראלי נמצא עתה בעיצומו של משבר כלכלי, המאופיין במיתון ארוך, שהחל בשנת 1997 והפך להתדרדרות כלכלית מתמשכת משנת 2001 (הצמיחה בשנת 2000 הייתה, בחלקה הגדול, מדומה, כתוצאה מבעות מחירי ההי-טק). משבר כלכלי זה גורם גם לאי-יציבות פיננסית, וקיים חשש לא מבוטל, שהתוואי הנוכחי עלול להוביל למשבר פיננסי בשנת 2003, שתוצאותיו תהיינה קשות ביותר לעתיד כלכלת ישראל. התוצר לנפש חוזר בשנת 2003 לרמה שהייתה בשנת 1995 – נסיגה של 8 שנים. שיעור האבטלה נמצא כבר קרוב ל-11% (היה כ-6.5% בשנת 1996) ונוכח פיטורי העובדים הצפויים במגזר העסקי, הוא צפוי לגדול לכ-12% השנה. משנת 1995 ועד סוף 2002 גדל הפער היחסי בתוצר לנפש בין ישראל לבין ארה"ב בכ-14% (לרעת ישראל) והוא כנראה יגדל לכ-17% עד סוף 2003.

התפתחות התוצר לנפש
אלפי דולרים של שנת 2002

הנסיגה היחסית בתוצר לנפש, בהשוואה לארה"ב ולאיחוד האירופי, הנה חמורה ביותר, כיוון שהיא מגדילה את הפער בין ישראל למדינות המפותחות, במקום לצמצמו. גם פערי ההכנסות ושיעור העניים בתוך המשק הישראלי גדלו משמעותית וכיום הנם מהגבוהים במדינות המפותחות. שיעור ההשתתפות של האוכלוסייה בכוח העבודה בישראל נמוך מאוד, כ-54% בהשוואה לכ-67% בארה"ב. אילו שיעור ההשתתפות היה כמו בארה"ב, היו למשק עוד כחצי מיליון עובדים בפוטנציאל, שבמצב הנוכחי ניתן לראותם כמובטלים לא רשמיים. דווקא בשעה קשה זו יש עדיין במשק הישראלי מעל 250 אלף עובדים זרים, המהווים מעל 9% מהמועסקים במשק.

המגזר העסקי מצוי במלחמת הישרדות קשה והוא כמעט ואינו עוסק בהשקעות חדשות. מצוקת האשראי והריבית הריאלית, הגבוהה באופן קיצוני, מקשים על התפקוד השוטף ואינם מאפשרים השקעות חדשות להתרחבות. משבר ההי-טק העולמי פוגע קשות בענף בעל היתרון היחסי הגדול ביותר במשק וגם הוא נמצא בנסיגה גדולה בשנתיים האחרונות.

השפל הכלכלי הגדול משנת 1997

הקיצוץ שבוצע בתקציב 2003 (בהיקף של כ-9 מיליארד ₪) הינו הכרחי למשק, אולם יפעל לדיכוי הפעילות דרך הקטנת הביקושים, והתוצר לנפש צפוי לרדת גם בשנת 2003. במצב זה צפויה פגיעה חמורה במעמדה הכלכלי של ישראל בעולם, אפילו אם לא תהיה חריגה גדולה בגירעון.

גל הטרור, שהחל בסוף שנת 2000, פגע בכלכלה הישראלית בקשת רחבה ביותר של ענפים. פגיעה זו הינה קשה במיוחד על רקע חולשתו של המשק, שמקורה במיתון שנמשך משנת 1997. אומדנים שערכנו מצביעים על נזק שנתי של כ-3.5 מיליארד דולר, הנגרם מאובדן תיירות חוץ, מתפקוד חלקי של ענפי השירותים והבניה, ממשבר ביקושים, ומהעובדה שענפי הטכנולוגיה המתקדמת אינם מגייסים הון חדש והרבה ידע שהצטבר עלול לרדת לטמיון. ואולם, כיוון שסך הנזק הנובע מהמצב הביטחוני לשנת 2003 אינו צפוי לגדול בהשוואה לשנת 2002, הרי שניתן לחזור לתוואי צמיחה, של כ-4%, כבר השנה, וזאת גם כאשר המצב הביטחוני אינו משתפר וידרשו אותם משאבים לביטחון (הסדר עם הפלשתינים יכול לאפשר תוואי צמיחה של כ-7% לשנה, לתקופה של מעל 10 שנים).

לדעתנו, המשק הישראלי מסוגל לעבור מיידית לתוואי צמיחה מואץ, עקב עודפי כושר היצור (מכונות וציוד), עודפי כוח האדם המיומן, הניסיון והידע המצטבר העומדים כיום לרשותו. יש גם לזכור, שאין לישראל כמעט חוב חיצוני נטו (לעומת כ-80% בשנות השמונים), שנטל הביטחון המקומי הינו כ-8% תוצר בלבד (לעומת כ-13% בשנות השמונים), שהגירעון בתקציב המדינה הוא רק כ-4% תוצר (כמו בארה"ב וגרמניה, ולעומת כ-15% תוצר בשנות השמונים), שאין תהליך אינפלציוני כלל (לעומת אינפלציה של מאות אחוזים בשנות השמונים), וששער החליפין הריאלי הנו הגבוה ביותר שהיה בעשור האחרון.

להערכתנו, מרחב התמרון הכלכלי שהיה למגזר העסקי, מסתיים ויש הכרח לפעול מיידית להוצאת המשק ממצבו הנוכחי ולהחזרתו למסלול צמיחה מואץ. הקמת ממשלה חדשה, בעקבות הבחירות הכלליות שהיו ב-28 לינואר 2003, מהווה הזדמנות ייחודית לשינוי תהליכים כלכליים, שיאפשרו את הוצאת המשק מהמשבר הכלכלי החריף והארור ביותר מאז הקמת המדינה. קשה מאוד להגיע להסכמה לאומית על תוכנית כוללת, המטפלת בפערי הכנסות, בעיות העוני, חינוך, בריאות וכו', ולא סביר להניח שניתן יהיה לבצע זאת בחודשים הקרובים. אולם, כיוון שמימד הזמן הנו קריטי (כל יום שעובר מעלה את עלות החזרת המשק לצמיחה והאפקטיביות יורדת), יש הכרח לטפל מיידית בשלב הראשון, שהוא חזרה למסלול צמיחה. שלב זה משותף לכל תוכנית כלכלית כוללת שתגובש, והוא ניתן ליישום מייד, ללא קשיים פוליטיים.

מסמך זה "צמיחה עכשיו!" מיועד להיות השלב הראשון בהחזרת המשק לתוואי צמיחה מידי, רגע לפני התפרצות משבר שעלול לצאת משליטה. המסמך אינו מחליף את הצורך ברפורמות מבניות המיועדות להקטנת הפערים החברתיים ואינו עוסק בכל המגוון הרחב וחשוב של: תעסוקה, רווחה, חינוך, בריאות וכו'. סביר להניח שלכל קבוצה ומפלגה יעדים ומטרות משלה בתחומים אלו וקיימים הבדלים מהותיים ביותר ביניהם. אולם, ללא חזרה לתוואי צמיחה לא ניתן יהיה ליישם. לפיכך החזרה לתוואי צמיחה מהווה את המכנה המשותף הבסיסי של מרבית הקבוצות והמפלגות ויש לאמצו ולבצעו מיידית.

צמיחה עכשיו! – התוכנית והתוצאות

הפרוייקטים בתשתית המוצעים כיום לביצוע (סך כולל של כ-75 מיליארד ₪):

1. פיתוח רשת של מסילות ברזל מודרנית ומהירה לפריפריה המרוחקת, לפרברים הקרובים ובתוך גוש דן. המערכת תכלול קוים מודרניים בין תל-אביב לירושלים, לבאר שבע ולאשקלון. היקף השקעות הנדרש כ-15 מיליארד ₪
2. חשמול מסילות הברזל ומעבר הרכבת לאנרגיה חשמלית בכל הארץ, בהיקף של כ-2 מיליארד ₪.
3. בניית רכבת קלה בירושלים ורכבת תחתית בת"א, בהיקף השקעות של כ-15 מיליארד ₪.
4. הארכת כביש חוצה ישראל ובניית כל כבישי הרוחב והמחלפים אליו, בהיקף של כ-2 מיליארד ₪.
5. בניית מחלפים והרחבות כבישים בין עירוניים לפי תוכניות קיימות, בהיקף של כ-15 מיליארד ₪.
6. הקמת מתקנים להתפלת 600 מיליון מ"ק מים לשנה, בהיקף של כ-6 מיליארד ₪.
7. בניית קו צינור הגז הטבעי לאורך ישראל, בהיקף השקעה של מעל 2 מיליארד ₪.
8. בניית תחנות כוח המונעות בגז טבעי בהספק של כ-1,000 מגהוואט, בהיקף כ-3 מיליארד ₪.
9. בניית תחנת כוח פחמית באשקלון, בהספק של כ-1,200 מגהוואט, בהיקף של כ-6 מיליארד ₪.
10. מחשוב המגזר הציבורי והרחבת השימוש באינטרנט, בהיקף של 2 מיליארד ₪.
11. בניית 4,000 כיתות לימוד נוספות בבתי ספר, בהיקף של 2 מיליארד ₪.
12. העתקת מתקנים מסוכנים ומחנות צבא ממרכזי האוכלוסייה, בהיקף של מעל 2 מיליארד ₪.
13. טיפול ארצי בביוב, פסולת וחומרים כימיים למניעת הפגיעה בסביבה, בהיקף של מעל 2 מיליארד ₪.

רוב הפרוייקטים ברשימה זו אומנם מוכרים ומוסכמים ע"י מרבית מקבלי ההחלטות, אך בפועל, הביצוע הנו איטי ביותר. מתוך הרשימה לעיל רק חלק קטן (כ-5 מיליארד שקל) נמצא עתה בשלבים שונים של התקשרויות וכל שאר הפרוייקטים נמצאים בהמתנה. מגבלות תקציב, כמו גם עיכובים מנהליים, קשיי נזילות, ובמקרים לא מעטים גם התנגדויות שונות, מונעים את הביצוע. הטענה שאין תוכניות לביצוע מידי אינה נכונה. ניתן, אם רוצים בכך, לפעול במהירות וביעילות, דוגמת פינוי חוות הדלק בפי גלילות.

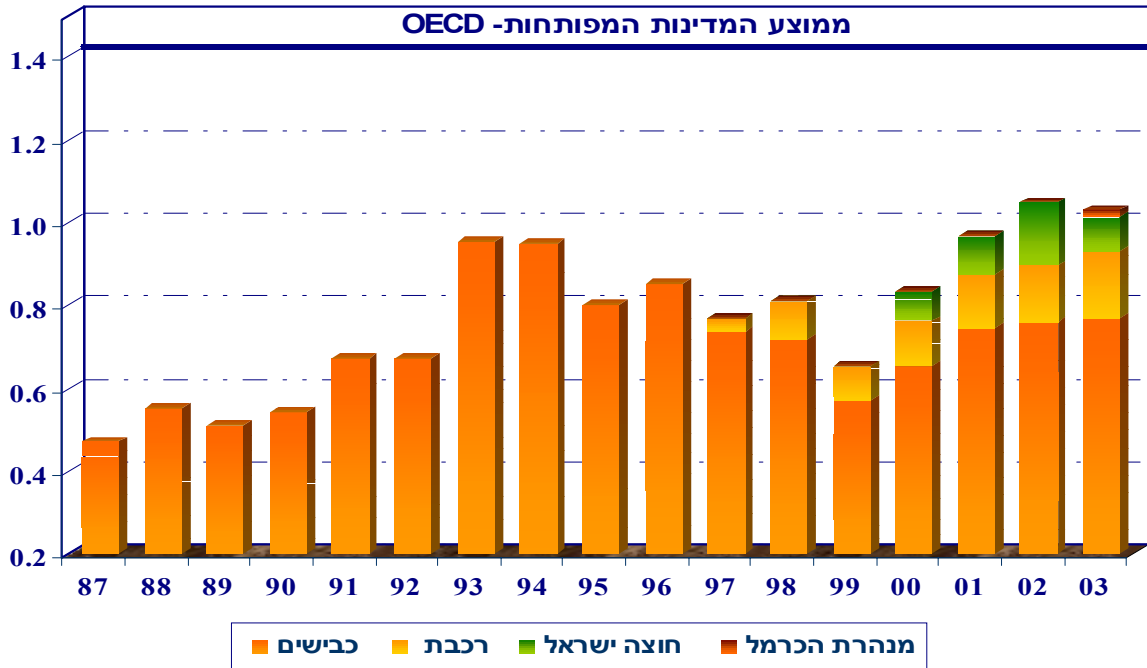
מטרת התוכנית להתוות דרכים אפקטיביות שיביאו להאצת ההשקעות ללא הגדלת הגירעון, תוך הדגשת החשיבות הרבה לביצוע מידי, גם במחיר של ויתור על יעילות כלכלית שולית. אין לחכות לפינוי מקורות מהתקציב לביצוע ההשקעות אלא יש לבצעם במקביל לביצוע התקציב שאושר לשנת 2003. ביצוע השקעות בסך של כ-15 מיליארד ₪ לשנה יאפשר בתוך 5 שנים (עד סוף 2007) לסגור פער של עשרות שנות הזנחה.

צמיחה עכשיו! – הכלים לביצוע

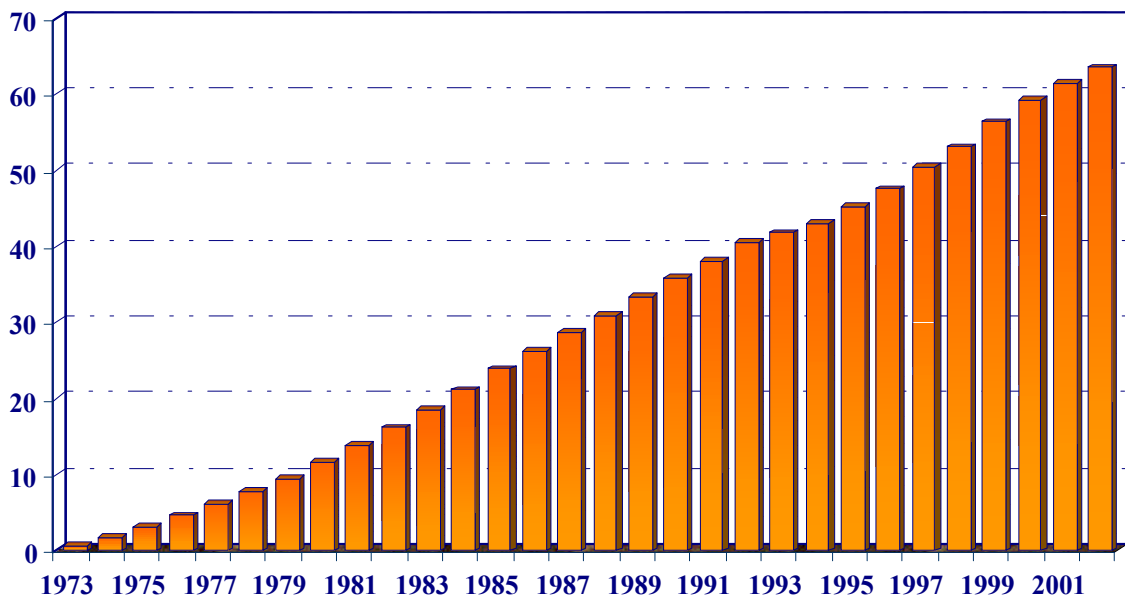
1. **הממשלה** היא היחידה עתה שיכולה ליזום שינוי באמצעות הגדלה מסיבית של ההשקעות בתשתיות, כאשר הביצוע יהיה על ידי המגזר העסקי. עקב החשש "מהיתר" להגדלת הגירעון אפילו למטרות אלו, יעשה כל הגידול בהשקעות באמצעים חוץ-תקציביים. אין כיום מחסור במקורות עקב עודפי כושר היצור הגדולים והאבטלה הקשה השוררת במשק. לכן ניתן מעשית להגדיל את הביקושים להשקעות ללא האצת האינפלציה וכמעט ללא גידול ביבוא.
2. **שיטת ה-P.F.I. (Private Finance Initiative)** פותחה על ידי האנגלים במיוחד למטרה של הגדלת השקעות בתשתיות מחוץ למסגרת התקציב. בשיטה זו, מבוצעת כל ההשקעה על ידי יזם פרטי, אשר משכיר את הנכס למדינה בחוזה לטווח ארוך (בדרך כלל ל-25 שנה). בדרך זו נרשם בתקציב המדינה רק התשלום השנתי תמורת שירותי התשתית (כפי שאכן היה צריך להירשם מבחינה כלכלית וחשבונאית).
3. שימוש בשיטת ה-P.F.I. מאפשר עתה להגדיל את ההשקעות בתשתית בהיקף של פי 10 ויותר מרמת ההשקעות הנמצאת כיום בתקציב המדינה, כך שההוצאה על תשתיות בתקציב תישאר ברמתה הנוכחית (לא יגרם גידול בגירעון). השיטה מוכרת לממשלה, קלה ליישום ואינה שונה מהותית מהמכרזים הרגילים לביצוע עבודות תשתית. ניתן להשתמש בשיטה זו בכל ההשקעות בכבישים, במחלפים ובבניית מבני ציבור. למגזר העסקי יש יכולת ביצוע מיידית בהיקף של מעל 15 מיליארד ש"ח.
4. **הפיכה מיידית של רכבת ישראל (הסמוכה כיום על תקציב המדינה) לחברה בע"מ בבעלות המדינה.** מעבר זה משחרר לאלתר מהתקציב כמיליארד שקל, המיועדים לתשתית הרכבת, לטובת השקעות בתשתיות אחרות. רכבת ישראל, כחברה בע"מ, היא זו שתגייס את המימון (ראה להלן), כבר בשנת 2003 בסכומים של כ-3 מיליארד שקל בשנה, וזאת מחוץ לתקציב המדינה. בדרך זו ניתן להשלים את פיתוח תשתית מסילות הברזל ללא הגדלת הגירעון.
5. גיוס ההון הדרוש לתוספת ההשקעות בתשתיות יעשה על ידי הזכינים בשיטת ה-P.F.I. ועל ידי רכבת ישראל. גיוס ההון יעשה באמצעות הנפקת אגרות חוב לגופים המוסדיים (קרנות הפנסיה, קופות הגמל וחברות הביטוח) והלוואות מהמערכת הבנקאית. הריבית שיקבלו הגופים המוסדיים על האג"ח למימון התשתיות תהיה גבוהה מהריבית על אג"ח ממשלתי. אין כיום מחסור במקורות למימון השקעות בתשתיות שיבוצעו בשיטת ה-P.F.I. בתנאי שבנק ישראל יפסיק להנפיק מק"מ ולספוג כסף מהציבור (נכון לסוף 2002, בנק ישראל ספג כ-44 מיליארדי שקלים במק"מ).
6. **הממשלה תצטרך להפעיל תקנות חירום להסרת מחסומים של בירוקרטיה ניהולית, שמונעים את ביצוע ההשקעות בתשתיות.** בזמן משבר, אי אפשר להשיג בכל התחומים ביצוע אופטימלי של פרויקטים, ולמען הנעת המשק יהיה צורך להקריב, בחלק מהמקרים, יעילות כלכלית שולית תמורת הקדמת פרויקטים (שהרווח בהקדמתם גבוה מאוד למשק). אין בשום מקרה לחכות לכך שיתפנו מקורות בתקציב מהקטנת הוצאות הממשלה או תשלומי העברה.

צמיחה עכשיו! – הכלים לביצוע

השקעה בתחבורה יבשתית
אחוזי תוצר

הפער המצטבר משנת 1973 בהשקעות בתשתית תחבורתית יבשתית
בהשוואה לממוצע המדינות המפותחות (OECD)
מיליארדי ש"ח של 2002

צמיחה עכשיו! – עקרונות

צמיחה עכשיו! – עקרונות

1 | רקע

1. המשק הישראלי נמצא כבר מעל שנתיים בתוואי ברור של התדרדרות כלכלית חמורה. בשנת 2003 יחזור התוצר לנפש לרמה שהייתה בשנת 1995, נסיגה של 8 שנים. במקביל שוררת במשק אי יציבות פיננסית, המייצגת חוסר אמון במערכת הכלכלית. הריבית שהועלתה חדות, מ-3.8% ל-8.9%, מצליחה בינתיים לבלום את התדרדרות השקל, אבל היא גבוהה מדי למשק וצפויה להחריף את מגמת הנסיגה הכלכלית. השילוב של העלאת ריבית וריסון תקציבי צפוי לגרום לירידה של כ-2% בתוצר לנפש בשנת 2003, בהמשך לירידה של כ-3% בתוצר לנפש בשנת 2002. במצב זה שיעור האבטלה צפוי להגיע ליותר מ-12% והמשק צפוי להיקלע למשבר כלכלי-חברתי חריף.

2. המדיניות הכלכלית הנוכחית, כפי שהיא מתבטאת בתקציב המדינה שאושר בכנסת לשנת 2003, הנה מדיניות של העלאת מסים והקטנת הוצאות. נוכח הירידה הצפויה בהכנסות בשנת 2003 (מעבר למתוכנן עם הגשת התקציב) מתכנן האוצר קיצוץ נוסף של מעל ל-4 מיליארד ש"ח, כדי לעמוד ביעד גירעון של כ-3% תוצר. הקטנת הוצאות הינה הכרח המציאות, אולם כשלעצמה, זוהי מדיניות הפועלת להמשך הקטנת התוצר ובכך להקטנת ההכנסות ממסים ובאופן זה התוצאה היא ירידה חלקית בלבד בגירעון.

3. המצב הביטחוני הקשה מתבטא בעלות כלכלית כוללת (ביטחון, תיירות, צריכה, ובנייה) של כ-3.5 מיליארד דולר לשנה. ואולם, עלות זו אינה צפויה לגדול השנה. על כן, קצב הצמיחה האפשרי לשנת 2003 (יחסית ל-2002) יכול להגיע לכ-4%. למרות הקושי העצום לנהל "כלכלה מערבית" רגילה במצב הנוכחי, ניתן להאיץ את הצמיחה ולפעול לאופק מדיני שיאפשר חזרה למסלול כלכלי.

4. בפועל, ולמרות המצב הקשה, המבנה הבסיסי של המשק עדיין איתן. החוב החיצוני הנקי זניח (רק כ-2% תוצר), הגירעון במאזן התשלומים אינו חריג (כ-2% תוצר בלבד) ושער חליפין נמצא ברמה כלכלית מתאימה (ואולי אף גבוהה במקצת). נוכח עודפי כושר הייצור הגדולים אין אינפלציה של ביקושים ועליות המחירים הן תוצאה של התאמות לפיחות המואץ, בשל מרכיב הייבוא הגבוה מאוד במשק. עודפי כושר הייצור הגדולים, היכולת הטכנולוגית המרשימה, יחד עם שיעור האבטלה הגבוה ושיעור ההשתתפות הנמוך בכוח העבודה, מצביעים על פוטנציאל הצמיחה הגבוה שיש למשק לתקופה ארוכה מאוד.

5. ואולם, המגזר העסקי מצוי במאבק הישרדות קשה והוא לא יוכל להוביל את המשק לצמיחה בשנתיים הקרובות. ההשקעות המתוכננות במגזר העסקי צפויות לרדת משמעותית עקב קשיי מימון, ריבית גבוהה, משבר בשוק ההון וירידה חדה בביקושים. כתוצאה מכך, תהליך של שינוי מגמה להוצאת המשק מהמיתון לא יכול להבנות עתה על יוזמה של המגזר העסקי. בנוסף המשך ההתדרדרות הכלכלית עלול

צמיחה עכשיו! – עקרונות

להכניס, כבר השנה, חברות עסקיות רבות לקשיי מימון גוברים כך שהדבר יקשה אף על יכולת הניהול השוטף של העסקים. קשיים אלו עלולים לגרום אחריהם קשיים לעסקים אחרים במגזר העסקי ובכך לדרדר את המגזר העסקי למשבר קשה.

6. הריבית הגבוהה במשק מונעת כל אפשרות לעידוד הפעילות, אבל במצב הקיים היא לא תוכל לרדת לרמה סבירה, נוכח מרכיב הסיכון הגדול במצב בו מצוי המשק והחשש ממשבר פיננסי עקב ההתדרדרות בתוצר. לכן, כל עוד נמשך המשבר, אין אפשרות להפעלה של מדיניות מוניטרית מרחיבה. היכולת להוציא את המשק מהמיתון מותנת, אם כן, במדיניות פיסקלית מרחיבה (הגדלה ישירה של הביקושים), שהיא זו שתאפשר את השלב הראשון ביציאה מהמשבר לצמיחה. הורדת ריבית תוכל להתבצע רק בשלב השני.

7. עודפי המקורות העומדים לרשות המשק הינם כל עודפי כושר הייצור (כוח עבודה, ידע, מכונות, ציוד ומבנים) הנמצאים עתה באבטלה. ניתן לנתבם כבר בטווח המיידי להשקעות בתשתית, וזאת מבלי לשנות סדרי עדיפויות (תנאי הכרחי כאשר משק נמצא בתעסוקה מלאה). כיוון שמרכיב היבוא בהשקעות אלו הינו שולי, הגידול הצפוי ביבוא כתוצאה מגידול בהשקעות בתשתית אינו משמעותי.

8. במצב של עודפי כושר ייצור גדולים, הגדלת ההשקעות בתשתיות הנה פעולה חיובית והכרחית. כל עוד השקעות בתשתית מעודדות צמיחה ושיעור התשואה על ההון גבוה משמעותית מעלות הריבית, יש להמשיך ולהשקיע גם על ידי לקיחת הלוואות לטווח ארוך. בזמן של אבטלה חריפה וכושר ייצור שאינו מנוצל, העלות האלטרנטיבית נמוכה מאוד, ומבחינת המשק הלאומי ההשקעה הופכת לאטרקטיבית ביותר. גם בהתאם לערכות אופטימיות ביותר, יישארו במשק עודפי כושר ייצור גדולים, לפחות ב-5 השנים הבאות.

9. התשתיות הלאומיות במשק מהוות את הבסיס לפוטנציאל הייצור, לגידול בפריון, ליכולת התחרות של המשק ולהעלאת רמת החיים ואיכות החיים של התושבים. ניתן לחלק את ההשקעות בתשתיות הלאומיות במשק לשישה תחומים מרכזיים: מערך רכבות, מערכת כבישים ומחלפים, ייצור מים וטיפול בשפכים, ייצור חשמל והולכת גז, בניה (למגורים, כיתות לימוד והעתקת מתקנים מסוכנים), מערכות תקשורת ומחשוב המגזר הציבורי. פיתוח מואץ של התשתיות בישראל, לצורך סגירת פערים, צפוי לתרום תרומה משמעותית במגוון רחב של תחומים ובהם: גידול בפריון, שחרור צווארי בקבוק, הקטנת הפערים, מניעת אבטלה בפריפריות המרוחקות, שיפור איכות הסביבה והעלאת רמת החיים.

10. ממשלות ישראל לדורותיהן הזניחו את ההשקעות בתשתית במשך עשרות בשנים (עקב מגבלת מקורות וחוסר יכולת להתמודד עם מגבלות פוליטיות). בהשוואה למדינות המפותחות מפגרת התשתית בישראל בעשרות בשנים, ולהערכתנו מסתכם הפיגור בסכום של כ-70 מיליארד ₪. בטווח הקצר אכן ניתן לוותר

צמיחה עכשיו! – עקרונות

על תשתיות (כיוון שמשך הביצוע עד להשלמה הינו ארוך מאוד), אולם הנזק המצטבר הינו משמעותי ביותר. ישנה עתה הזדמנות יוצאת דופן להקטין נזק זה באופן אפקטיבי באמצעות שימוש בכל עודפי כושר היצור (מקורות) לצורך האצת ההשקעות בתשתיות.

11. הוצאת המשק מהקיפאון בעזרת תמריצים עקיפים (רפורמות מבניות במסים ובדמי אבטלה) הנו תהליך ארוך. הגוף היחיד שיכול להביא לשינוי מגמה מהיר הנה הממשלה, באמצעות הגדלה מיידית של ביקושים מעודדי צמיחה. הגדלה מסיבית ואפקטיבית של ההשקעות בתשתית הינה הדרך היעילה ביותר לבצע שינוי כזה. כל דחייה והשארות במצב הקיים, מגדילים את הסיכון להתפרצות משבר פיננסי.

II הפרוייקטים המרכזים בתשתיות

12. בניית תשתית תחבורתית מודרנית תאפשר קירוב הפריפריה למרכז ותתרום רבות לאינטגרציה חברתית חזקה יותר בין המרכז והפריפריה. פיתוח התשתיות יאפשר ניידות עובדים גדולה בין הפריפריה למרכז, תוך התייעלות מהותית וגידול בפרייה. לאוכלוסיית ישראל תהיה נגישות מלאה לכל מקומות העבודה ולהזדמנויות המצויות במרכזי העסקים. ניידות עובדים תימנע כיסי אבטלה באזורי הפריפריה ותבטל את הצורך בהקמת אזורי פיתוח מיוחדים לקבוצות אוכלוסייה קטנות.

13. בניית מערך רכבות פרברים חשמליות, שיקשר בין הפרברים (חולון, בת-ים, הרצליה, רעננה וכו') למרכז ת"א, הינו הכרח הניתן להשגה. רכבת מהירה לכל אורך החוף, מנהרייה בצפון ועד אשקלון בדרום, יחד עם רכבת מודרנית שתקשר בין ת"א לירושלים ובין ת"א לבאר-שבע (כ-30 דקות נסיעה בלבד) יהפכו את רוב מדינת ישראל למטרופולין אחד גדול מבחינת אפשרויות תעסוקה ושינוע. הקמת רכבת תחתית בת"א מתעכבת כבר עשרות שנים בזמן שרכבת תחתית מהווה את הקשר ההכרחי בין מרכזי העסקים בעיר לבין מערך הרכבות הארצי. רק מערכת שלמה ויעילה תביא להעדפה כוללת של תחבורה ציבורית בנסיעות לעבודה, גם אם לא תפגע משמעותית בשאיפה לבעלות על רכב פרטי.

14. המשך פיתוח מואץ של מערכת כבישים מודרנית, ובמיוחד בניית עשרות מחלפים (מלאים, ללא רמזורים), הנדרשים לפתיחת "צווארי בקבוק" בכבישים, הינו צו השעה. במקביל יש להשלים במהירות את הארכת כביש חוצה ישראל בצפון ודרום ולבנות את כל כבישי הרוחב שלו, שיאפשרו שימוש מלא בכביש. רמת המינוע בישראל מפגרת מאוד בהשוואה לעולם המפותח (כ-300 כלי רכב פרטיים ל-1,000 תושבים לעומת מעל 600 במערב אירופה). הוצאת המשק מהמיתון צפויה להביא לעלייה ברמת החיים וברמת המינוע בישראל, ועל כן יש לתכנן כבר עתה מערכת כבישים מודרנית שתתאים להכפלת רמת המינוע.

צמיחה עכשיו! – עקרונות

15. בישראל קיים עתה מחסור בחשמל בהיקף של כ-1,000 מגהווט ויש הכרח מיידי להגדיל במהירות את כושר הייצור. הרזרבה הקיימת נמוכה מאוד, מתחת ל-10%, ויש להכפילה לכ-20% (הממוצע האירופי), כדי ליצור רמת אמינות באספקת חשמל בהתאם לסטנדרטים הנהוגים במדינות המפותחות. הרעיון שהועלה לאחרונה, לחזור לתקופה של הפסקות חשמל יזומות (קיצוב בחשמל), מהווה נסיגה של 20 שנה בהתפתחות המשק. הנזקים הישירים והעקיפים הנגרמים למשק הלאומי גבוהים משמעותית מהעלות הכרוכה בהגדלת הרזרבה, ועל כן יש לעשות זאת ללא דיחוי. בנוסף, תחזית הביקוש לחשמל לטווח ארוך מצביעה על גידול שנתי ממוצע של כ-4.5%, שמשמעותו גידול בביקושים של כ-450 מגהווט לשנה (בתוך 10 שנים נצטרך תוספת של כ-6,000 מגהווט, כולל הגדלת הרזרבות). עודף המקורות בישראל (עודפי כושר ייצור) הוא המאפשר עתה בנייה מואצת של תחנות כוח לבניית כושר ייצור חשמל לשנים הקרובות.

16. מציאת גז טבעי מול חופי אשקלון וקניית גז בעתיד ממצרים ומהפלשתינים, מאפשרים בניית קו צינור של גז טבעי לאורך ישראל ובניית תחנות כוח מודרניות (מחזור משולב) המונעות בגז, וזאת בעלות כוללת לקוט"ש הדומה לעלות בתחנות הכוח הפחמיות. היתרון שבתחנות כוח המונעות בגז הינו במניעה של זיהום אוויר, ומרכיב ההשקעה לקוט"ש בתחנה המונעת בגז הינה רק כ-50% מעלות ההשקעה בתחנות הפחמיות (עלות הגז גבוהה יותר מעלות הפחם). תחנות כוח פרטיות המונעות בגז יכולות לתרום רבות לגידול ולגיוון כושר הייצור של חשמל בישראל והן יכולות להוות את המרכיב המרכזי בגידול בכושר הייצור.

17. במקביל, משיקולים של מניעת תלות אסטרטגית במקורות גז מצריים ופלשתיניים (אין לנו כמות מספיקה של גז ישראלי), יש הכרח להמשיך ולפתח את תחנות הכוח הפחמיות, כך שתמיד הן תהווה מעל 50% מכושר הייצור. הצורך להמשיך ולהקים בעתיד תחנות פחמיות, יחד עם העובדה שבהשקעה בבניית תחנת כוח פחמית קיים מרכיב הערך מוסף מקומי גבוה מאוד יחסית, מעל 50% (לעומת כ-10% בלבד בתחנות על גז), מהווה תמריץ מכריע לבצע השקעה זו כבר עתה. לפיכך, יש לעודד, במקביל, בנייה של תחנת כוח פחמית נוספת באשקלון, בהספק של כ-1,200 מגהווט (קיימת כבר החלטת ממשלה בנידון), כיוון שבהשקעה זו יש מעל 3 מיליארד ₪ ערך מוסף מקומי, בעיקר בתחומי הבניה והמתכת, והיא מנצלת את כל התשתית שכבר נבנתה באשקלון ליחידות הקיימות (פריקת פחם, מרכזי בקרה ואחזקה). אין בבניית תחנת הכוח הפחמית כדי לעכב את בניית תחנות הכוח המתוכננות להפעלה בגז טבעי.

18. מבחינה טכנולוגית אין למדינת ישראל כל בעיית מים אמיתית. במחיר של 0.5 דולר למ"ק מים ניתן לקבל כל כמות מים שנרצה (ים התיכון בלתי מוגבל). התפלת מים בהיקף של 600 מיליון מ"ק לשנה תפתור את כל בעיית המים של ישראל ל-20 השנים הבאות, וזאת בעלות שנתית של כ-300 מיליון דולר בלבד. ההשקעה בהקמת מתקני התפלה ל-600 מיליון מ"ק הינה קרוב ל-6 מיליארד שקל, וחלק

צמיחה עכשיו! – עקרונות

משמעותי ממנה יכול להיעשות בישראל (ערך מוסף מקומי). החשיבות הרבה בהקדמת ההשקעות בהקמת מערכות התפלת מים תמונה בנזקים בלתי הפיכים ששאיבות יתר של שנים רבות גרמו למאגרי המים של ישראל (המלחה) וכן, בעובדה הפשוטה, שמים הינו מצרך רגיל (כמו דלק), וניתן לספק לתושבים כל כמות מבוקשת, במחיר כלכלי (0.5 דולר למ"ק). קיצוב במים גורם לנזקים כלכליים ופגיעה ברווחת הצרכנים במשק.

19. ישראל עדיין מזרימה פסולת, כימיקלים, בוצה ולעיתים קרובות מי שופכין לנחלים ולים התיכון. הדבר מנוגד לאמנות הבינלאומיות עליהן חתומה ישראל, תוך גרימת נזקים בלתי הפיכים וחמורים לאיכות הסביבה. ברור, שלא נוכל להתקיים כמדינה מפותחת ללא טיפול מלא במי השופכין, בבוצה ובפסולת אחרת. ההשקעות הנדרשות לטיפול בשפכים הינן בהיקף של מיליארדי ש"ח, וקיימות תוכניות מפורטות לביצוע (כמו קו הביוב המזרחי בגוש דן שהיה מונע זרימת שפכים לחוף ת"א). כיום, עקב עודפי כושר היצור, ישנה הזדמנות לבצע השקעות אלו, שנדחו שנים רבות והן בעלות ערך מוסף מקומי גבוה ועלות נמוכה מאוד למשק הלאומי (האלטרנטיבה אבטלה). טיפול מלא בביוב מאפשר גם הגדלת מקורות המים לחקלאות.

20. ענף הבנייה נמצא במשבר חריף כבר כמעט 7 שנים. בשנים האחרונות בונים מעט מדי דירות למגורים וזאת עקב המיתון, האבטלה, הריבית הגבוהה ואי הוודאות במשק. הביקוש לדירות נמוך עתה יחסית (צעירים נשארים יותר זמן בבתי ההורים), אולם עם התאוששות הכלכלה צפויה התאמת הביקושים והיקף הבנייה צפוי לעמוד על יותר מ-50 אלף יחידות לשנה למשך מספר שנים (גידול של למעלה מ-50% בהשוואה למצב בשנת 2002). במצב הנוכחי ניתן לנצל את עודפי כושר הייצור של הענף לבנייה של 4,000 כיתות לימוד, החסרות במערכת הארצית, וכן מספר לא מבוטל של מבני ציבור אחרים, הנמצאים במחסור, כך שכאשר יתאוששו הביקושים לדירות למגורים, לא תהיה מגבלת היצע. כיוון שתחום הבנייה הינו עתיר ערך מוסף מקומי, ניתן להתנות בנייה ציבורית בהעסקת ישראלים בלבד.

21. מחשוב המגזר הציבורי והסבתו לקבלת שירותים באמצעות האינטרנט מהווה דרך אפקטיבית לשיפור השירות, להתייעלות ולהקטנת כוח האדם במגזר הציבורי. עודפי כושר הייצור (בעיקר כוח אדם), בתחומי התכנות ובניית אתרים, הנמצאים כיום במשק, מאפשרים לנצל את השפל הזמני הקיים בענף כדי להאיץ תהליך מודרניזציה והעלאת רמת השירות ואיכות השירות. ניתן לראות בכך דרך אפקטיבית לשמירת הידע והניסיון שהצטבר במשק בשנות האחרונות, כדי שיוכל לפעול במלוא העוצמה עם תום משבר ההי-טק.

צמיחה עכשיו! – עקרונות

III השקעות בתשתיות הלאומיות והגירעון הממשלתי

22. המגבלה, שאין לחרוג בגירעון הממשלתי מכל סיבה שהיא, גם לא בזמן משבר ריאלי, שנובע מנסיגה כלכלית ומהעדר ביקושים, הינה בעייתית וצפויה להחמיר את המשבר הכלכלי. מדיניות "אנטי מחזורית" מחייבת דווקא הגדלת השקעות בתקופה של מיתון ועודפי כושר יצור, ולא העלאות מסים.

23. ההתנגדות להגדלת הגירעון נובעת כולה מהחשש שהיתר להגדלת הגירעון יופנה למניעת קיצוץ בתשלומי העברה, ולא להגדלת ההשקעות בתשתיות. מבחינה כלכלית טהורה, מרבית הכלכלנים מודעים לנזק העצום הנגרם למשק כתוצאה מהמשך המיתון. חוסר האימון ביכולת להתגבר על המכשולים הפוליטיים ולבצע שנוי בסדרי העדיפות הלאומיים (קיצוץ בתשלומי העברה והגדלת ההשקעות בתשתית) הוא זה שגורם להתנגדות להגדלת הגירעון, באופן חריף.

24. החשש, מפני הורדה של דירוג האשראי של ישראל על ידי חברות הדירוג הבינלאומיות, במידה שהגירעון בתקציב הממשלה יחרוג מגבולות של 3% תוצר, מציג רק צד אחד של המצב. התדרדרות התוצר לנפש (כפי שאכן קרתה בשנים האחרונות – נסיגה של 8 שנים לאחור) היא הסכנה העיקרית להורדת הדירוג (גם אם הגירעון יהיה נמוך). גם כאן, חוסר האימון של "מדרגי האשראי" הבינלאומיים במערכת הפוליטית הנה הגורם המרכזי להתנגדות לחריגה בגירעון לצורך השקעות בתשתיות. יש לזכור, שבגרמניה, הנמצאת במיתון, עלה הגירעון ליותר מ-4% תוצר, וגם בארה"ב מגיע הגירעון בתקציב ליותר מ-4% תוצר, לעומת עודף של כ-1% תוצר לפני שנה.

25. ראוי גם לציין, ששיטת הרישום הנוכחית בתקציב המדינה, בה כל עלות ההשקעה נרשמת כהוצאה, הינה מעוותת ומנוגדת לעקרונות הכלכליים ולשיטת הרישום החשבונאי בעסקים. כלכלית, ראוי היה לשנות את שיטת רישום ההשקעות בתשתית, כך שבתקציב השנתי ירשמו כל שנה (לאורך חיי ההשקעה) רק הוצאות הפחת והריבית (עלות ההון) בגין ההשקעה, ולא ההשקעה כולה בשנה הראשונה. בשיטת רישום נכונה, מבחינה כלכלית, לא יהיה גידול בגירעון כתוצאה מגידול מסיבי בהשקעות בתשתית. אולם, ההתנגדות לשינוי הרישום נובעת מהחשש, שהדבר יסיע פוליטית להגדלת ההוצאות בסעיפים שאינם מעודדים צמיחה, על חשבון ההשקעות בתשתית.

26. פתרון בעיית ההשקעות בתשתית שלא ע"י הגדלת הגירעון הממשלתי פותח באנגליה ומוגדר כשיטת ה-P.F.I. (Private Finance Initiative). בשיטה זו, מבוצעת כל ההשקעה על ידי יזם פרטי, שזוכה במכרז, והוא משכיר את הנכס למדינה בחוזה לטווח ארוך (בדרך כלל ל-25 שנה). בסיומו מעביר היזם את הפרויקט לידי המדינה. כיוון שהפרויקט הינו רכוש היזם לאורך שנות החוזה, לא נרשמת ההשקעה בתקציב המדינה, אלא רק תשלום שנתי תמורת שירותי התשתית ("שכירות שנתית"). שיטת ה-P.F.I. הינה השיטה הכלכלית הנכונה לרישום סעיפי ההשקעות בתקציב המדינה (ראה סעיף 13 לעיל), וניתן

צמיחה עכשיו! – עקרונות

ליישמה כשיטה הפותרת את בעיית הגירעון, תוך הגדלת הסיכוי שכל הגידול בהוצאה ינותב לתחום ההשקעות בתשתית.

27. בשיטת ה-P.F.I. ניתן להגדיל עתה את ההשקעות בתשתית בהיקף של פי 10 ויותר מרמת ההשקעות הנמצאת כיום בתקציב המדינה, כך שההוצאה על תשתיות בתקציב תישאר בשנת 2003 ברמתה הנוכחית (לא יגרם גידול בגירעון) והיקף ההשקעות יוכל לגדול פי 10. השיטה מוכרת למשרד האוצר. כך בונה כנסת ישראל בנין משרדים לחבריה, כך יותפלו 100 מיליון מ"ק מי ים לשנה וכך יבנו בתי המשפט. ביצוע ההשקעות בשיטה זו קל מאוד ליישום ואינו שונה מהותית מהמכרזים הרגילים לביצוע עבודות תשתית. נוח במיוחד ליישם שיטה זו להאצת ההשקעות בכבישים ובמחלפים, כאשר המדינה תשלם "דמי שכירות שנתיים" עבור השימוש. שיטה זו גם מביאה ליעול השימוש בהון הציבורי.

28. שימוש בחברות ממשלתיות עסקיות לביצוע מידי של השקעות בתשתיות בשיטת ה-P.F.I., תוך התחייבות החברות למכור השקעות אלו למגזר הפרטי בתוך תקופת הביצוע. קיים מגוון רחב של חברות עסקיות בבעלות הממשלה אשר יכולות לבצע זאת: חברת מקורות בנושאי התפלה, חברת כביש חוצה ישראל בנושאי כבישים ומחלפים, וכו'.

29. הפיכה מיידית של רכבת ישראל (הסמוכה כיום על תקציב המדינה) לחברה בע"מ בבעלות המדינה (בעלות עקיפה או ישירה). מעבר זה משחרר לאלתר מהתקציב כמיליארד שקל, המיועדים לתשתית הרכבת, לטובת השקעות בתשתיות אחרות. רכבת ישראל, כחברה בע"מ, היא זו שתגייס את המימון (ראה להלן), כבר בשנת 2003, בסכומים של כ-3 מיליארד שקל בשנה, וזאת מחוץ לתקציב המדינה. בדרך זו ניתן להשלים את פיתוח תשתית מסילות הברזל ללא הגדלת הגירעון.

30. גם שיטת ה-B.O.T. (Build, Operate & Transfer), שבה ההשקעה בתשתיות משולמת ישירות על ידי הציבור, לאורך מספר רב של שנים (האגרה ב"כביש חוצה ישראל" לדוגמא), יכולה להקל על מימון ההשקעות בתשתית. אולם שיטה זו אפקטיבית רק לתחום מוגבל של השקעות בתשתית והסיבוכים בהוצאתה לפועל גורמים עיכובים של מספר שנים. לכן שיטה זו אינה רלוונטית לשנים הקרובות (2003-2004).

IV המדיניות הממשלתית לביצוע ההשקעות בתשתית

31. חידוש הצמיחה לאחר יותר משש שנות מיתון הינה צעד הכרחי, שלא ניתן לדחותו יותר. החברה הישראלית נמצאת במשבר (כלכלי, פיננסי וחברתי), ויש לשנות מצב זה באופן משמעותי כבר בשנת

צמיחה עכשיו! – עקרונות

2003. הממשלה, ורק היא, יכולה עתה לאפשר שינוי מגמה. ההשקעות בתשתיות הלאומיות מהווה את הדרך הכלכלית הנכונה, הקלה והאפקטיבית לשינוי המגמה הנדרש.
32. רשימת הפרוייקטים להאצת ההשקעות בתשתיות, המוצגת לעיל, מאפשרת גידול השקעות בהיקף של עשרות מיליארדי ₪ כבר בשנתיים הקרובות. הממשלה צריכה לאפשר להשקעות אלו להתבצע בדרכים ובכלים המוצגים כאן. למשק הישראלי אין מגבלת מקורות לבצע תוספת השקעות של 15 מיליארדי ₪. אין גם מחסור בתוכניות מוכנות לביצוע. שיטת ה-P.F.I. ניתנת ליישום מידי ויש להבטיח ביצועה המלא, כבר בשנת 2003.
33. התוכנית הכלכלית הנוכחית, על פי הצעת התקציב לשנת 2003, עוסקת רק בשלב ההכרחי של הקטנת הוצאות השוטפות, אולם אינה מטפלת בהוצאת המשק מהמיתון, ועל כן היא צפויה להאיץ את התדרדרות התוצר (דרך הקטנת הביקושים). עתה, לאחר הקיצוצים בתקציב של שנת 2002 וקבלת קיצוצים נוספים בתקציב ל-2003, חובה להגדיל השקעות בתשתית באופן מיידי במלוא סכום החיסכון, סך של כ-9 מיליארדי שקלים, כך שלא יקטנו הביקושים במשק ותימנע התדרדרות נוספת.
34. תנאי הכרחי להוצאת המשק מהמיתון העמוק הנו הגדלת הביקושים. לכן, בנוסף להגדלת ההשקעות בתשתית בסכום הקיצוץ בתקציב, יש להגדיל השקעות בתשתית בעוד כ-6 מיליארדי שקלים לשנת 2003, כך שההשקעות בתשתיות יגדלו בכ-15 מיליארדי שקלים (המהווים כ-3% תוצר). הגדלת ההשקעות בתשתית תניע מיידיית את המשק (על ידי הגדלת הביקושים) ותגדיל את הפריון (תפוקה) לאחר השלמת התשתיות.
35. בהגדלת ההשקעות בפרוייקטים בתחום התשתית יש להעדיף העסקה של ישראלים על פני עובדים זרים. העסקת ישראלים תגרום אומנם להעלאת שכר, בהשוואה לזרים, אולם מבחינה מאקרו כלכלית, ההשפעה החיובית על התעסוקה במשק גדולה משמעותית מההשפעה השלילית של עליית מחירים חד פעמית ושולית. העדפת הישראלים תבטא על ידי מימון חלק מהפרשי העלויות של העובדים הישראלים המחליפים זרים, באופן זמני, מתוך החסכון בדמי אבטלה ותשלומים בגין השלמת הכנסה (בדרך זו ניתן להעלות את הכנסות העובדים משמעותית מבלי להגדיל את העלות התקציבית).
36. על הממשלה מוטלת החובה להסיר אצלה את החסמים הבירוקרטיים לביצוע ההשקעות בתשתית, אפילו באמצעות צווי חירום. אנו מצויים במצב חירום, והנזק בעיכוב הביצוע גדול משמעותית מהנזק מטעויות עקב הסרת מחסומים בירוקרטיים. עיכוב השקעות בתשתית בשנה, בתקופת אבטלה, משמעותו בזבוז ללא כל ערך אלטרנטיבי של מעל 50% (כל הערך המוסף המקומי) מההשקעה, תמורת ניסיון להשיג התייעלות של כמה אחוזים בודדים.

צמיחה עכשיו! – עקרונות

37. למהירות הביצוע יש תפקיד קריטי ביכולת היציאה מהמשבר הכלכלי ובמניעת משבר חברתי. שיעור האבטלה, הצפוי לשנת 2003, בתוואי הנוכחי, הנו כ-12%, והוא עלול לגרום למשבר חברתי וגם למשבר פיננסי שתוצאותיו קשות.

38. הנזק למשק מאי ביצוע תוספת ההשקעות בתשתית עקב קשיים בירוקרטיים ביישום שיטת ה-P.F.I., גדול מאוד. ללא גידול בהשקעות תמשך הידרדרות המשק ולפיכך ההכנסות ממיסים ירדו מעבר לרמה המתוכננת. כתוצאה מכך יגדל הגירעון בתקציב, למרות הקיצוץ.

39. אין צורך בהקמת מנגנונים נוספים או רשויות חדשות לביצוע. המערכת הקיימת יכולה, באמצעים העומדים לרשותה, להוציא לפועל את כל תוכניות ההשקעה (הביצוע עצמו נעשה באמצעות המגזר העסקי).

IV המימון לתוכנית

40. מבחינה ריאלית, עודפי כושר הייצור הגדולים והאבטלה החריפה הם אלו המאפשרים, כלכלית, להגדיל באופן משמעותי את הפעילות היצרנית במשק כבר בטווח המיידי, ולהביא בכך לניצולת גדולה יותר של כושר הייצור. מונוטריה, הגדלת הביקושים להשקעות בתשתית, שלא על חשבון השקעות אחרות, מחייבת הגדלת אמצעי התשלום במשק. אולם, הגדלת אמצעי התשלום, במקביל ובשיעור הדומה לגידול בתוצר של המשק, הינה פעולה חיובית שלא תביא למגמות אינפלציוניות.

41. המימון לתוספת השקעות בתשתית בשנים הקרובות, יעשה, בסופו של דבר, באמצעות הלוואות לטווח ארוך. ככלל, לגיטימי, צודק וכלכלי להוריש לדור הבא נכסים (תשתיות) וכנגדם התחייבויות. כלכלית, כל שנה צריך להיות משולם רק החלק היחסי של השימוש בתשתיות (ריבית ופחת) ועל כן הדור הנוכחי לא צריך לשלם את כל ההשקעה שתשמש דורות רבים. זהו גם העיקרון שלפיו פועלת שיטת ה-P.F.I.

42. גיוס ההון הדרוש לתוספת ההשקעות בתשתיות יעשה על ידי הזכינים בשיטת ה-P.F.I. גיוס ההון יהיה על ידי הנפקת אגרות חוב לגופים המוסדיים (קרנות הפנסיה, קופות הגמל וחברות הביטוח) וקבלת הלוואות מהמערכת הבנקאית. הריבית שיקבלו הגופים המוסדיים על האג"ח תהיה גבוהה מהריבית על אג"ח ממשלתי, במקרים בהם לא תהיה ערבות ממשלתית, ודומה לריבית האג"ח הממשלתי, במקרים בהם ינתן ביטוח להשלמת הפרוייקט.

43. למדינת ישראל גירעון שוטף מתוכנן של מעל 15 מיליארדי ₪ (כ-3% תוצר) בתקציב המדינה לשנת 2003. במקום להנפיק אגרות חוב למימון הגירעון, הממשלה יכולה לממן גירעון זה באמצעות מכירת

צמיחה עכשיו! – עקרונות

- חלק מנכסיה, כך שלא תגדיל את הנפקת אגרות החוב הממשלתיות ותאפשר לפרוייקטים ב-P.F.I. להתחרות בשוק איגרות החוב לזמן ארוך (קיים מרכיב תחלופה בין ממשלה למגזר הפרטי בגיוס אג"ח לזמן ארוך).
44. מכירת חברות ממשלתיות בבורסה בת"א לציבור הישראלי, לקופות הגמל, לביטוחי מנהלים ולקרנות הפנסיה, גם במחירי השוק הנוכחיים, הינה דרך אפקטיבית לפיתוח שוק ההון ולאפשר לשוק הפרטי לגייס איגרות חוב לטווח ארוך למימון השקעות בתשתית. החברות המיועדות להפרטה, שניתן למוכרן מיידית, הן: בנק לאומי, בנק דיסקונט, בזק, בז"ן וצים.
45. במקביל, צריכה הממשלה למכור קרקעות לבנייה של חצי מיליון יחידות דיור באזורי הביקוש, ללא מחירי מינימום (הממשלה הנה בעלת כ-90% מהקרקעות), ולהשלים בכך פיגור של יותר מ-10 שנים בביצוע החלטות הממשלה להפשרת קרקעות.
46. יש לעודד את קרנות הפנסיה להיכנס לשוק ההון הישראלי ולהוות בו גורם מרכזי. בשלב ראשון, יש לעודד קרנות אלו, אפילו במסגרת של הבטחת תשואה לטווח ארוך, לרכוש מניות המיועדות עתה להפרטה. שילובן של קרנות הפנסיה בשוק ההון הישראלי הכרחי לפיתוחו.
47. יש לעודד גם את הגופים המוסדיים (קרנות פנסיה, קופות גמל וחברות ביטוח) לממן פרוייקטים בתשתית הנעשים בשיטת B.O.T. – P.F.I. באמצעות רכישת איגרות חוב. העידוד צריך להיעשות בין במתן ריבית גבוהה יותר על אג"ח למימון תשתיות ובין במתן ערבות מדינה או ביטוח לפרוייקטים אלו.
48. יש להעניק ערבויות מדינה, או ביטוח סיכונים, לפרוייקטים בתשתית הנעשים בשיטת B.O.T. – P.F.I. גם למערכת הבנקאית (כמו לגופים המוסדיים), במידה שמתעוררים קשיים להשלמת המימון בתוך תקופה סבירה. יש לתת עדיפות עליונה למהירות הביצוע.
49. כדי לייצב את שוק המט"ח לטווח ארוך רצוי להנפיק איגרות חוב ממשלתיות בשקלים, צמודים לדולר, לזמן ארוך ובינוני, בריבית קבועה (גלבושים). קופות גמל, תוכניות ביטוחי מנהלים, קרנות נאמנות והציבור מעונינים לפזר סיכון בתיק הנכסים הפיננסיים שלהם, ומכשיר זה הנו המתאים ביותר לכך. לממשלה אין עלות לטווח ארוך מפעולה זו, בהשוואה להנפקת איגרות חוב בשקלים צמודים למדד.
50. סביר להניח, שריבוי ההשקעות בתשתית יביא לגידול בביקוש למקורות פיננסיים ויתורגם זמנית ללחצים על הריבית לטווח הארוך. אולם, המעבר לצמיחה יקטין את חוסר האימון במערכת הכלכלית ויאפשר הורדת הריבית לטווח הקצר, מהרמה החריגה של 8.9% לרמה סבירה יותר של 6% (לאחר המעבר לתוואי צמיחה). הפחתת הריבית תביא להורדת הריבית לטווח ארוך, כך שניתן להגיע למצב בו הריבית למימון

צמיחה עכשיו! – עקרונות

פרוייקטים בתשתית תעמוד על כ-5.5% במונחים ריאליים, ואילו הריבית על אג"ח ממשלתי לטווח ארוך תרד לכ-4.5% במונחים ריאליים.

51. טכנית, "מלווה קצר מועד" של בנק ישראל (מק"מ) משמש כיום כמכשיר לספיגת כספים מהציבור בסכום מצטבר של מעל ל-44 מיליארדי שקלים. מימון הפרוייקטים בתשתית על ידי מקורות פנימיים (ישראליים) יתאפשר, אם בנק ישראל יקטין את כמות הכסף שהוא סופג מהציבור, ויביא לגידול באמצעי התשלום, אולם זאת במקביל לגידול בתוצר. הנפקת אג"ח לטווח ארוך למימון פרויקטים של P.F.I. יביא לשינוי בתיק הנכסים שמחזיק הציבור (מעבר ממק"מ שקלי לאג"ח ארוך). כך יקטנו יתרות המק"מ, שסופג בנק ישראל, ולמשק יהיו מקורות למימון ההשקעות בתשתית.

52. לקבלת ערבויות מארה"ב, יש אומנם תרומה בהגדלת האמון במשק הישראלי, ואולי גם להורדת תשלומי הריבית בגין מחזור הלוואות, אולם כיוון שרוב הביקושים להשקעות בתשתיות הינם ביקושים מקומיים (במשק יש עודף כושר ייצור), הרי מימון בעזרת הלוואות מחו"ל כמוהו כהדפסת כסף.

V תוצאות התוכנית

53. מדיניות של הגדלת ההשקעות בתשתית, בהיקפים המוצגים לעיל (כ-15 מיליארדי שקלים), תאפשר חזרה לתוואי צמיחה של כ-4% בשנת 2003 ו-5% בשנים שלאחר מכן. שיעור האבטלה ירד מתחת ל-10% כבר בשנת 2003, גם בתוואי הביטחוני הנוכחי.

54. שער החליפין יוכל להתייצב ברמה כלכלית נאותה, סביב 4.8 שקל לדולר, ללא חשש מפחות מואץ, לא כלכלי, עקב בעיית אימון, וקצב האינפלציה יעמוד על 2%-3% לשנה.

55. החזרה לתוואי צמיחה תביא להחזרת האמון במערכת הכלכלית ובהעדר תהליכים אינפלציוניים ניתן יהיה להוריד בהדרגה את הריבית החריגה לזמן קצר ולהעמידה על רמה של כ-6%, לקראת סוף 2003. הריבית הריאלית על אג"ח ממשלתית לטווח ארוך תוכל להתייצב על כ-4.5% והריבית הריאלית למימון ההשקעות בתשתית על ידי המגזר העסקי תעמוד על כ-5.5%.

56. המדיניות המוצעת לא תביא לגידול בגירעון בתקציב בשנת 2003 (במידה שאכן יעשה שימוש בשיטת P.F.I.). התוכנית המוצעת תאפשר תוואי גירעון יורד עד לכ-1% תוצר בשנת 2006.

צמיחה עכשיו! – עקרונות

57. החוב הציבורי של ישראל (כ-103% תוצר) ירד מיידית באמצעות מכירת חברות ממשלתיות ומכירת קרקעות מדינה לבנייה באזורי הביקוש. למדינת ישראל חוב ציבורי גדול יותר מאשר באיחוד האירופי, אולם במקביל, גם נכסים רבים יותר. כך שבאמצעות מכירת נכסי המדינה ניתן להגיע מיידית לרמה של האיחוד האירופי (כ-70% תוצר).
58. שינוי בסדרי העדיפויות בתקציב והאצת קצב ההשקעות בתשתית, יביאו לשיפור ניכר במעמדנו הכלכלי בעולם כבר בשנת 2003, בהשוואה למצב הנוכחי. בדרך זו ניתן יהיה להשאיר את דירוג האשראי הנוכחי ללא הרעה.
59. הפרטת החברות הציבוריות בבורסה וגיוס אג"ח להקמת התשתיות יביאו לפיתוחו של שוק הון ישראלי, שיוכל לתפקד כמכשיר לגיוס הון להשקעות בענפי המשק.
60. החזרת המשק לתוואי צמיחה, וירידת הריבית תוך שמירה על שער החליפין הגבוה, יאפשרו גידול מואץ בייצוא תוך גידול בהשקעות בענפי הייצוא כבר משנת 2004.
61. צמיחה כלכלית ושגשוג יביאו לחוסן לאומי. חוסן לאומי יאפשר ליזום מהלכים שיביאו לאופק מדיני ובכך לאפשר יציאה מהמצב הביטחוני הקשה.
62. עם החזרה לתוואי צמיחה ניתן יהיה להתחיל ליישם רפורמות חברתיות שיביאו להקטנת הפערים בחברה הישראלית, לשיפור מערכות החינוך והבריאות ולהחזרת ישראלים רבים למעגל העבודה.
63. מהירות הביצוע מחייבת הסרת מחסומים בירוקרטיים ושימוש בתאגידים גדולים לביצוע ההשקעות בתשתית. צעדים אלו, אם ימשכו לאורך זמן, עלולים לפגוע ביעילות הכלכלית ולהגביר את הריכוזיות במשק. אולם, ניתן לתקן עיוותים אלו לאחר החזרת המשק למסלול צמיחה. עיכובים בביצוע ההשקעות פוגעים במשק בצורה הרבה יותר חמורה, הן עקב התדרדרות למשבר פיננסי ולמשבר חברתי והן עקב בזבוז המשאבים הלאומיים (ציוד, ידע וכוח אדם).
64. כאן המקום להדגיש, שבמצב הנוכחי הנתון, החברות הגדולות במשק, הן אלו שיכולות וצפויות להוביל את הגידול המסיבי הדרוש בפעילות ההשקעות בתשתיות. החשש מריכוזיות יתר קיים, אולם הנעת המשק עתה חשובה יותר, והיא זו שתאפשר לכלל המגזר העסקי להרחיב פעילותו, באופן שיאפשר, בשלב הבא, ירידה בריכוזיות. עם זאת, חשוב לזכור, שהמשך המיתון הארוך הוא זה שמגדיל את הריכוזיות (בדרך כלל, לחברות גדולות יש יכולת שרידות גבוהה יותר) ועל כן למהירות הביצוע יש עתה משקל מכריע. תיקון עיוותים, אם יהיו, יש לעשות עם החזרה לתוואי צמיחה.

צמיחה עכשיו! – עם המבט לעתיד

צמיחה עכשיו! – עם המבט לעתיד

המצב הביטחוני הקשה והמשבר הכלכלי המתמשך מעיבים על הפוטנציאל הכלכלי הגדול הגלום היום בישראל. מבחינה טכנולוגית, ישראל הנה בין המובילות בעולם בתחומי האלקטרוניקה והטכנולוגיה המתקדמת. היצירתיות, הגמישות וכושר התמרון כאן הם חסרי תקדים בהשוואה בינלאומית. למרות המצב הביטחוני הקשה הצליחה ישראל, ב-54 שנות קיומה, להיכנס לקבוצת המדינות המפותחות (OECD), בהן התוצר לנפש הנו מעל ל-15 אלף \$. המשק הישראלי פתוח למסחר בינלאומי ללא הגבלות, למשק חוב חיצוני נטו זניח למדי (רק 2% מהתוצר), וקיים חופש מלא בתנועות הון. נטל הביטחון המקומי כ-8% תוצר בלבד (בשנות השמונים הגיע לכ-13% תוצר), אין תהליך אינפלציוני, ואפילו הגירעון בתקציב המדינה אינו יוצא משליטה.

רפורמות מהותיות עדיין נחוצות, כדי להקטין את הפערים החברתיים, להעמיק את החינוך, לשפר את שירותי הבריאות ובעיקר כדי להכניס ישראלים רבים חזרה למעגל העבודה והיצירה. אולם, המיתון הארוך בו שרוי המשק בשש השנים האחרונות, המשולב במשבר העולמי בתחום הטכנולוגיה המתקדמת מחד, ובמצב ביטחוני קשה מאידך, גרמו להתדרדרות הגדולה ביותר ברמת החיים מאז הקמת המדינה (נסיגה של 8 שנים). המיתון הנוכחי החל כתוצאה ממדיניות ריבית אגרסיבית, במינון גבוה מדי, לתקופה ארוכה מדי ובלא כל התייחסות למצב המשק והסביבה הבינלאומית. בשנתיים האחרונות הוחמר מאוד המצב הכלכלי גם עקב המאורעות בשטחים ונפילת ההי טק, והגיע לכדי משבר כלכלי. הסכנה ממשבר פיננסי מונעת יזמויות ומאלצת את המגזר העסקי להיות במצב של "מגננה" מתמדת. מצב זה, שאינו מחויב המציאות, גורם לרפיון, מגביר את התלות הכלכלית בממסד ועלול להוציא את ישראל מקבוצת המדינות המפותחות.

למרות המצב הקשה, ניתן עדיין לשנות מגמה זו באופן מיידי באמצעות מעבר חד מניון לצמיחה. התוכנית **צמיחה עכשיו!** מתווה דרך ברורה להוצאה של המשק מתוואי הקיפאון בו הוא מצוי. האלטרנטיבה של מדיניות "שב ואל תעשה", כמו גם הרצון להשיג יעילות מרבית לפני ביצוע כל פעולה, מסוכנת ביותר. שיעור האבטלה הגבוה ושיעור ההשתתפות הנמוך של הישראלים בכוח העבודה מהווים, יחד עם עודפי ציוד ומכונות (כושר ייצור), את פוטנציאל הצמיחה הגבוה (מעל 6% לשנה), שיש למשק, לתקופה ארוכה מאוד. שער הריבית הנוכחי הינו גבוה ביותר ועם המעבר לצמיחה והחזרת האמון במערכת הכלכלית ניתן יהיה להורידו לרמה סבירה יותר ולהאיץ בכך את קצב הצמיחה.

צמיחה עכשיו!! תשנה את אופייה של המדינה. בניית התשתיות התחבורתיות והלאומיות יאפשרו קירוב הפריפריה למרכז ויתרמו רבות גם לאינטגרציה חברתית חזקה יותר בין המרכז והפריפריה. פיתוח התשתיות יאפשר ניידות עובדים גדולה בין הפריפריה למרכז, תוך התייעלות מהותית וגידול בפרייה. לאוכלוסיית ישראל תהיה נגישות מלאה לכל מקומות העבודה ולהזדמנויות המצויות במרכזי העסקים. ניידות עובדים תימנע כסי אבטלה באזורי הפריפריה ותבטל את הצורך בהקמת אזורי פיתוח מיוחדים לקבוצות אוכלוסייה קטנות. הדוגמא של ראש העין, שהפכה "מפריפריה מרוחקת" לפרבר יוקרתי של גוש דן, בעל פארק של תעשיות עתירות ידע, תודות ל"כביש 5" ולטיפוח מגורים קהילתיים, יכול לקרות לכל אותם ישובים המוגדרים היום

צמיחה עכשיו! – עם המבט לעתיד

פריפריה מרוחקת. רכבות פרברים חשמליות תקשרנה בין הפרברים (חולון, בת-ים, הרצליה, רעננה וכו') למרכז ת"א. קו של רכבת מהירה יעבור לכל אורך החוף, מנהרייה בצפון ועד אשקלון בדרום. פרברי ירושלים ישיקו לפרברי ת"א, ורכבת מודרנית תקשר בין ת"א לירושלים. באר-שבע תחובר ברכבת מהירה לת"א (כ-30 דקות נסיעה בלבד) ולאשקלון. תושבי שדרות, אופקים ונתיבות ייהפכו לפרבר של ת"א, או באר שבע, ומגוון רחב ביותר של מקומות עבודה זמינים יעמדו לרשותם. תושבי בית-שאן ועפולה יכולים להיות פרבר של חיפה, אם מדינת ישראל תשקם את מסילת הברזל שבנו עוד הטורקים לפני יותר מ-100 שנים. גם ירדן הייתה יכולה לזכות, באמצעות הרכבת, במוצא לים התיכון, תהליך שהיה מחזק את הסכם השלום עמה ובית שאן הייתה הופכת לגשר השלום עם ירדן.

כביש חוצה ישראל עם כבישי הרוחב שלו ימשכו עסקים מתוך מרכזי הערים אל צידי הדרך, ובכך יצאו עסקים ממרכז העיר לפרברים. לאורך כביש חוצה ישראל יתפתחו ישובים קהילתיים בבתיים צמודי קרקע כדוגמת כוכב יאיר, שוהם, רעות ומכבים. במקביל, במרכז העירוני (ת"א, רמת גן, גבעתיים, הרצליה וכו') יקומו מבנים בני 50 קומות למשרדים ומגורים. מטרופולין ת"א – מחדרה ועד אשדוד – יהיה רצף עירוני אחד, אשר ימנה בשנת 2020 כ-4 מיליון איש, ובו יגורו בצפיפות ממוצעת נמוכה משמעותית מזו של לונדון רבתי (המונה היום כ-7 מיליון איש, בשטח דומה לזה של מטרופולין ת"א). "ריאות" ירוקות על כ-30% מהשטח ישמשו כגנים ופארקים ציבוריים לרווחת התושבים (ולא כשטחים חקלאיים הנמצאים מחוץ לתחום הגישה לתושבים).

חיפה, ירושלים ובאר שבע יהיו אומנם מרכזי משנה עצמאיים, אולם הן תהינה קשורות כלכלית למטרופולין ת"א בזכות היכולת התחבורתית. פיתוח התשתיות יאפשר ליעד את כל הגליל למרחב פתוח לנופש, טיולים, תיירות וחקלאות. הנגב יוכל להפוך למרחב תעשייתי (תעשייה כבדה), לחקלאות, לתיירות ולנופש. מתקנים מסוכנים הנמצאים במרכזי הערים יפוננו למקומות מרוחקים. הצבא על מחנותיו המרובים יוכל לעזוב את המטרופולין, ויתמקם באזור הנגב. בכך ישוחררו קרקעות במרכז הארץ ותימנע כניסה מיותרת של אוכלוסייה למרכזי העסקים.

מבחינה טכנולוגית נפתרה לחלוטין בעיית המים של מדינת ישראל. במחיר של 0.5 \$ למ"ק מים ניתן לקבל כיום כל כמות מים שנרצה (הים התיכון בלתי מוגבל). התפלת מים בהיקף של 600 מיליון מ"ק לשנה תפתור את כל בעיית המים של ישראל ל-20 השנים הבאות וזאת בעלות שנתית של כ-300 מיליון \$ בלבד. ההשקעה בהקמת מתקני התפלה ל-600 מיליון מ"ק הינה קרוב ל-6 מיליארדי שקלים, וחלק משמעותי ממנה יכול להיעשות בישראל (ערך מוסף מקומי). בניית מערכת להתפלת מים מודרנית בישראל יכולה גם לשמש למטרות ייצוא לפלשתינים ולירדנים (ניתן יהיה למכור להם מים מהכינרת) ולשנות את כל הרגשת המחסור במים באזור. העלות השנתית שישראל תשלם בגין התפלת מי ים נמוכה מהעלות השנתית שהייתה צריכה לשלם בגין אנרגיה לחימום בחורף, אילו תנאי האקלים של ישראל היו דומים לאלו של שוויץ או של שבדיה. כך שמבחינה כלכלית התפלת מים עדיפה על חימום בחורף באזורים שופעי מים. עם מי ים מותפלים במחיר של

צמיחה עכשיו! – עם המבט לעתיד

\$0.5 למ"ק אפשר להגדיל משמעותית את הגנים והפארקים הציבוריים בישראל ולשנות בכך את כל הגישה ל"ריאות ירוקות" ולאיכות החיים.

ההשקעות בתשתיות עצמן תספקנה מקומות עבודה רבים בעשור הקרוב, ולכן חשיבותן כה גבוהה גם בטווח המיידי. תשתיות מודרניות יעודדו המשך פיתוח מואץ של תעשיית הטכנולוגיה המתקדמת, ועם ההתאוששות העולמית של תעשיית הטכנולוגיה (כנראה בשנת 2004), תוכל ישראל לשוב ולהשתלב במגזר זה באותה אינטנסיביות שהייתה בשנת 2000. תשתיות מודרניות הן תנאי הכרחי להצלחתן של חברות והתשתיות הלאומיות הן חלק מאבני היסוד של כלכלה מודרנית. בלעדיהן, לא תוכל להתקיים בארץ כלכלה חזקה ופורחת. ברור לנו, שההשקעות בתשתית אינן תחליף לרפורמות חברתיות, לטיפול החינוך והבריאות ולהקטנת פערים חברתיים, ואולם, בהעדר תשתית כלכלית נאותה אין סיכוי לרפורמות והפערים החברתיים רק יגדלו.

החוב הציבורי של ישראל (כ-103% תוצר) אינו כה גבוה בהשוואה לאיחוד האירופי (כ-70% תוצר), כיוון שאוכלוסיית ישראל גדלה בקצב שנתי של מעל 2% בשנה וכוח העבודה ביותר מ-3% בשנה, לעומת קיפאון בגידול בכוח העבודה של אוכלוסיית האיחוד האירופי. חזרה לתוואי צמיחה, התואם את קצב גידול האוכלוסייה, מאפשר אפילו הגדלה זמנית של החוב הציבורי למטרות השקעה בתשתית, תוך הורדת החוב ל-70% תוצר בתוך עשור. לישראל יש כבר "מסה קריטית" כמדינה. האוכלוסייה כיום הינה כ-6.5 מיליון נפש וצפויה להגיע לכ-8 מיליון בתוך עשור שנים. על כן יש להתאים את התשתיות הלאומיות לגידול באוכלוסייה ולגידול ברמת המינוע (באירופה לא צפוי כמעט גידול באוכלוסייה ורמת המינוע הגיעה לרוויה).

גם ההוצאה הביטחונית המקומית אינה כה גבוהה (כ-8% תוצר בלבד). המענקים של ממשלת ארה"ב בשווי של יותר מ-2 מיליארד \$ לשנה אינם חלק מנטל הביטחון הישראלי, ובוודאי שלא יינתנו לנו לשימושים של עלייה ברמת החיים. לכן, אם תשמר ההוצאה הביטחונית (בתקופות רגיעה) ברמה של שנת 1999, ירד נטל הביטחון המקומי בעוד 10 שנים לכ-4% תוצר בלבד (בדומה לנטל הביטחון האמריקאי כיום). בהנחה שמערכת הביטחון תוכל להמשיך ולהתייעל בעשור הקרוב בקצב של 2% לשנה, תגדל רמת הביטחון בשנת 2012 ביותר מ-20% בהשוואה למצב הנוכחי.

העסקת 100,000 ישראלים במקומם של עובדים זרים תביא לירידה חדה בשיעור האבטלה מכ-11% בסוף שנת 2002 לכ-7% עם השלמת המעבר. החסכון בתקציב המדינה (תשלומי דמי אבטלה, הבטחת הכנסה וכו') עשוי להגיע ליותר מ-2 מיליארד שקל לשנה (לפי ממוצע של 2,000 ש"ח לחודש למובטל). כדי לעודד החלפת ישראלים בזרים ניתן להשתמש במקור תקציבי זה לעידוד זמני של תעסוקת ישראלים. להערכתנו, גם אם השכר במקצועות "הלא מבוקשים" יעלה משמעותית, ההשפעה על רמת המחירים תהיה שולית למדי וחד פעמית.

צמיחה עכשיו! – עם המבט לעתיד

ולבסוף, חוסן כלכלי הנו הכרחי להשגת חוסן מדיני. אופק מדיני מאפשר ניצול מלוא הפוטנציאל הכלכלי לאורך זמן. אולם בטווח של השנתיים-שלוש הקרובות, ישראל יכולה וחייבת לצמוח בקצב מואץ גם במצב הביטחוני הקשה הפוקד אותנו עתה. ויותר על צמיחה מואצת בשנת 2003 יפגע קשות בחוסן הלאומי שלנו. המציאות ביננו לבין הפלשתינים הינה קשה ביותר, אולם קיימת בנו התקווה, כי בסופו של תהליך נגיע לפתרון קבע עם הפלשתינים. ככל שכלכלת ישראל תהיה חזקה יותר, וככל שרמת החיים בישראל תהיה גבוהה יותר, תגבר המוטיבציה של הפלשתינים להגיע להסכם עמנו, שיביא גם להם רמת חיים גבוהה ועתיד כלכלי טוב יותר. שיתוף כלכלי של הפלשתינים עם ישראל הוא הסיכוי היחידי שלהם להאיץ אצלם את הגידול בתוצר לנפש. התבוננות כלכלית מראה שעליה מתמשכת ברמת החיים ממתנת קיצוניות ומאפשרת פשרות שלא ניתן היה לקבל במצבים של ייאוש כלכלי.

נתונים על מצב המשק

נתונים על מצב המשק

אומדן למצב המשק בשנת 2002

נתוני תוצר (מיליארדי דולרים)			
אחוז מהתוצר	אחוז שינוי	רמה	
100.0%	(1.0%)	102.5	תוצר מקומי גולמי
28.4%	4.8%	29.1	צריכה ציבורית
58.5%	(0.6%)	59.9	צריכה פרטית
17.8%	(8.9%)	18.2	השקעות
36.4%	(5.4%)	37.3	ייצוא
43.3%	(3.9%)	44.4	ייבוא
	(3.0%)	15.6	תוצר לנפש (אלפי דולרים)
נתוני תעסוקה (אלפים)			
% מכוח העבודה	אחוז שינוי	רמה	
	2.1%	6,571	אוכלוסייה
100.0%	1.5%	2,536	כוח עבודה
89.5%	0.2%	2,269	סך כל מועסקים
61.6%	(0.8%)	1,562	מועסקים-מגזר עסקי
27.9%	2.5%	707	מועסקים-מגזר ציבורי
10.5%	14.3%	267	מובטלים
נתוני מאזן תשלומים (מיליארדי דולרים)			
אחוז מהתוצר	אחוז שינוי	רמה	
2.0%	(13.0%)	2.1	גרעון במאזן התשלומים
2.2%	(27.3%)	2.2	חוב חיצוני נטו
2.7%	(34.9%)	2.8	השקעות זרות
נתוני גירעון ממשלתי וחוב ציבורי (מיליארדי דולרים)			
אחוז מהתוצר	אחוז שינוי	רמה	
4.0%	(10.2%)	4.1	גירעון ממשלתי
103%	(0.7%)	106	חוב ציבורי
שיעור גידול ממוצע 1997-2002			
איחוד אירופאי	ארה"ב	ישראל	
2.4%	3.2%	2.4%	תוצר מקומי גולמי
0.2%	1.1%	2.4%	אוכלוסייה
2.1%	2.1%	(0.1%)	תוצר לנפש
נתונים שונים לשנת 2002			
אחוז שינוי	רמה		
	6.5%		אינפלציה(מהלך שנה)
4.1%	33,000		התחלות בנייה
(28.3%)	760,000		כניסת תיירים דרך האוויר

נתונים על מצב המשק

תוואי צמיחה אלטרנטיביים לשנת 2003

תוואי הצעת התקציב	תוואי "צמיחה עכשיו!"	
נתוני תוצר (% שינוי שנתי)		
0.0%	3.8%	תוצר מקומי גולמי
-0.9%	1.0%	צריכה ציבורית
-0.5%	2.8%	צריכה פרטית
-3.7%	12.9%	השקעות
5.5%	6.2%	ייצוא
-0.1%	6.3%	ייבוא
-2.0%	1.8%	תוצר לנפש
נתוני תעסוקה (אלפים)		
6,710	6,710	אוכלוסייה
2,580	2,590	כוח עבודה
2,270	2,330	סך הכל מועסקים
1,560	1,620	מועסקים במגזר העסקי
710	710	מועסקים במגזר הציבורי
310	260	מובטלים
12.0%	10.0%	שיעור אבטלה
נתוני מאזן תשלומים (מיליארדי \$)		
1.5	2.5	גירעון מאזן תשלומים
2.0	2.5	חוב חיצוני נטו
2.0	2.0	השקעות זרות
גירעון ממשלתי וחוב ציבורי (באחוזי תוצר)		
4.5%	3.0%	גירעון ממשלתי (אחוזי תוצר)
108%	103%	חוב ציבורי
אינפלציה (שיעור)		
2.5%	2.5%	אינפלציה (במהלך שנה)
נתוני תוצר (דולרים של שנת 2002)		
102.5	106.4	סה"כ תוצר (מיליארדי דולר)
15,300	15,900	תוצר לנפש (דולרים)

נתונים על מצב המשק

תוואי צמיחה פוטנציאלי לשנים 2003–2010

שיעורי שינוי שנתיים ממוצעים

רמה בשנת 2010	גידול שנתי פוטנציאלי	
20.4	3.3%	תוצר לנפש (אלפי \$ 2002)
154.5	5.2%	תוצר (מיליוני \$ 2002)
7,570	1.8%	גידול האוכלוסייה (אלפים)
3,210	3.0%	גידול כוח העבודה (אלפים)
59%	0.6%	שיעור ההשתתפות
5.5%		שיעור האבטלה
3,040	3.7%	מועסקים (אלפים)
50.9	1.5%	תוצר לעובד (אלפי \$ 2002)

פוטנציאל הצמיחה של המשק הישראלי (מותאם לקצב גידול האוכלוסייה)

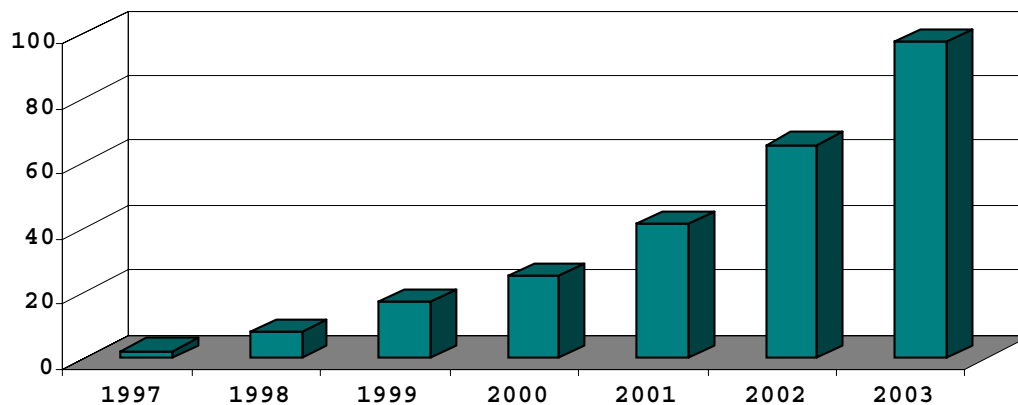
למול הצמיחה בשנים 1997–2002

שיעורי שינוי שנתיים ממוצעים

השנים 1997–2002	פוטנציאל	
-0.1%	3.3%	תוצר לנפש
2.3%	5.8%	תוצר
2.5%	2.5%	גידול האוכלוסייה
2.8%	4.1%	גידול כוח העבודה
53.9%	59.0%	שיעור השתתפות
8.9%	5.5%	שיעור אבטלה ממוצע
2.0%	4.3%	מועסקים
0.2%	1.5%	תוצר לעובד

אובדן התוצר המצטבר יחסית לתוצר הפוטנציאלי משנת 1996

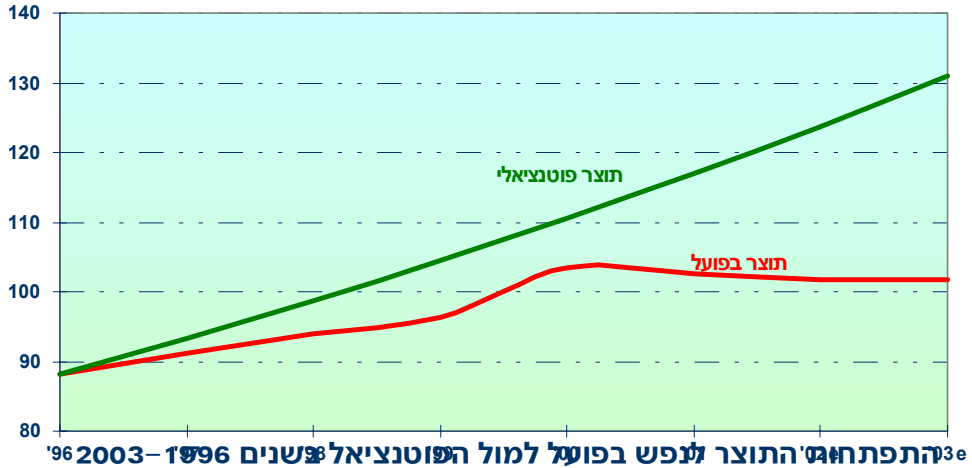
מיליארדי דולר

נתונים על מצב המשק

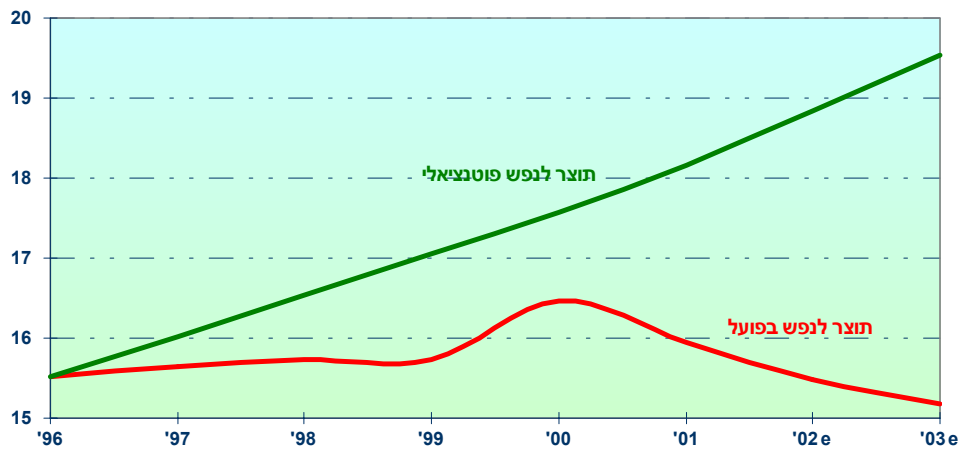
התפתחות התוצר בפועל למול הפוטנציאל בשנים 1996–2003

מיליארדי דולר

התפתחות התוצר לנפש בפועל למול הפוטנציאל בשנים 1996–2003

אלפי דולר

התפתחות האבטלה בפועל למול הפוטנציאל בשנים 1996–2003

אחוזים

